

Piwowarski, Kazimierz

Rola katechezy w kształtowaniu wspólnoty parafialnej

Studia Płockie 11, 175-187

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Kazimierz Piwowski

ROLA KATECHEZY W KSZTAŁTOWANIU WSPÓLNOTY PARAFIALNEJ

WSTĘP

Katecheza parafialna stała się w naszych czasach nie tylko przedmiotem szczególnego zainteresowania, ale także licznych dyskusji. Większość ludzi rozumie ją bowiem do dzisiaj jako jedną z form pracy kościelnej, za którą odpowiedzialny jest tylko katecheta. Rodzice przeważnie uważają, że z ich strony wystarczy posyłanie dziecka na katechezę. Katecheta powinien natomiast, posługując się możliwie najnowszymi osiągnięciami psycho-pedagogicznymi, starać się nauczyć dziecko prawd wiary i zasad postępowania chrześcijańskiego. Doświadczenie wykazuje jednak, że takie mniemanie jest z gruntu fałszywe i że bywa ono źródłem wielu niepowodzeń katechezy. Poszukiwania i dyskusje wokół katechezy w wielu krajach ukazują coraz wyraźniej, że o jej owocności decyduje cała wspólnota kościelna, która wyraża się i konkretyzuje we wspólnocie parafialnej jako podstawowym szczeblu.

Nie da się rozłączyć pojęcia wspólnoty i pojęcia katechezy. Zachodzi między nimi związek wzajemnej zależności i wpływu. Z jednej strony katecheza rozwija się najpełniej w żywej wspólnocie parafialnej. Wspólnota ta jest bowiem miejscem, w którym człowiek uświadamia sobie, co znaczy wierzyć, i dzięki temu wspólnota staje się środowiskiem żywej katechezy. Z drugiej strony wspólnota potrzebuje także katechezy, dzięki której wierni pobudzani są do refleksji i do zaangażowania się w życie wspólnoty. Właściwe ustawienie tego związku jest problemem teologicznym, który związany jest jednak także z innymi dyscyplinami, a zwłaszcza pedagogiką religijną, psychologią i socjologią. W naszych rozważaniach uwzględnimy głównie problematykę teologiczną zagadnienia, odwołując się niekiedy do innych jego aspektów.

Celem uwypuklenia roli katechezy w życiu wspólnoty należy najpierw zwrócić uwagę na pojęcie i funkcje wspólnoty parafialnej. Właściwe bowiem zrozumienie, czym jest wspólnota parafialna, jest nieodzowne do tego, by zrozumieć jej rolę w całości życia kościelnego i jej znaczenie dla katechezy. W życiu wspólnoty parafialnej dominuje Kościół. Z drugiej jednak strony ta wspólnota żyje tylko w łączności z Kościołem powszechnym. Na tym tle można lepiej ukazać znaczenie i związek katechezy ze wspólnotą parafialną.

Wychodząc właśnie od pojęcia wspólnoty, można łatwiej wniknąć w istotę katechezy oraz jej zadań i form. Problemy te mają bogatą literaturę i dokładniejsze ich omówienie wymagałoby szerszej pracy. Szczególnie akcentuje się dzisiaj tę prawdę, że każda działalność Kościoła ma charakter katechetyczny i że nie można zacieśniać katechezy do nauczania religii dzieci lub przygotowania dorosłych do chrztu w krajach misyjnych. W związku z tym

podkreśla się znaczenie i potrzebę tzw. katechezy permanentnej, czyli katechezy, która rozciąga się na całe życie. Zwrócić warto przy tym uwagę szczególnie na znaczenie katechezy dorosłych. Ważne to jest nie tylko w tym celu, aby zapobiegać „wtórnemu analfabetyzmowi religijnemu” wiernych, lecz także dla dobrego funkcjonowania katechezy dzieci i młodzieży. Problemowi temu pragniemy poświęcić nieco więcej uwagi. W związku z katechezą młodzieży należy zaakcentować znaczenie rekolekcji i dni skupienia dla pogłębienia związku młodych ludzi ze wspólnotą kościelną.

I. ROLA WSPÓLNOTY PARAFIALNEJ W ŻYCIU KOŚCIOŁA

Problematyka parafii jako wspólnoty stała się szczególnie aktualna po Soborze Watykańskim II. Dotąd nie udało się jednak, mimo licznych publikacji, wypracować w pełni ujęcia teologicznego wspólnoty parafialnej. Dla zrozumienia tej wspólnoty nieodzowne jest wskazanie przynajmniej na niektóre jej znamiona teologiczne oraz funkcje.

1. RYSY TEOLOGICZNE WSPÓLNOTY PARAFIALNEJ

Teologia opiera swą interpretację wspólnoty chrześcijańskiej na Piśmie św., które używa różnych terminów dla określenia gminy chrześcijańskiej. Pojęciem, które w chrześcijaństwie przyjęło się z terminologii żydowskiej i było często używane, jest „ecclesia”. W Nowym Testamencie można wyróżnić kilka desygnatów tego pojęcia. Najpierw nazywa się „ecclesia” zgromadzenie wiernych, którzy zebrali się, by słuchać słowa Bożego i świętować Eucharystię (por. np. Dz 15, 22; 1 Kor 11, 18 i 14, 4). Dalej określa się jako „ecclesia” grupę chrześcijan, którzy mieszkają w jednym domu lub miejscowości (por. Dz 11, 22; Rz 16, 5; 1 Kor 1, 2; Gal 1, 2). W trzecim rozumieniu „ecclesia” oznacza cały Kościół, czyli Lud Boży Nowego Przymierza (por. np. Mt 16, 18; 1 Kor 15, 9; Gal 1, 13). Można więc mówić o trzech aspektach pojęcia „Kościół” na kartach Nowego Testamentu: 1) zgromadzenie eucharystyczne; 2) Kościół lokalny; 3) Kościół powszechny. J. Ratzinger porządkuje te pojęcia w następujący sposób: „Kościół lokalny ukazuje się jako konkretyzacja Kościoła powszechnego, a zgromadzenie liturgiczne jako konkretna realizacja Kościoła lokalnego”¹.

Od początku chrześcijaństwa znakiem przynależności do Kościoła była wiara w zmartwychwstałego Chrystusa, chrzest udzielany w Jego imię oraz wspólna Eucharystia. Już w czasach apostoelskich można dostrzec różne formy wspólnot chrześcijańskich. Tak np. zakładane przez św. Pawła gminy chrześcijańskie w Syrii czy Małej Azji mają nieco inny charakter niż żydowskie. Mimo to były one z sobą związane i czuły się jednym Kościołem Chrystusowym. W ciągu wieków organizacja i formy gmin chrześcijańskich przeszły wiele przemian podyktowanych głównie rozwojem świadomości roli Kościoła i jego zadań w świecie. Na przemiany te miały często wpływ także czynniki zewnętrzne, np. panujące w danym czasie systemy państwowe i ustrojowe. Mimo przemian parafia pozostała jednak zasadniczo do dzisiaj podstawową formą wspólnoty chrześcijańskiej.

¹ J. Ratzinger, Kirche. W: LThK. Red. J. Höfer — K. Rahner, Freiburg 1961, t. 6 kol. 175.

Zdefiniowanie Kościoła jako wspólnoty prowadzi do odrodzenia parafii. Proces ten stał się szczególnie żywy w atmosferze odnowy liturgicznej i katechetycznej po Soborze Watykańskim II. Chociaż sam Sobór mało mówi wprost o wspólnotcie parafialnej, to jednak dał on impuls do rozwoju refleksji teologicznej na ten temat. Sobór zajmował się bowiem szerzej posłannictwem Kościoła w naszych czasach, podkreślając, że powinien on być źródłem zbawienia dla współczesnego człowieka. Szczególnie dużo bodźców dla rozwoju teologii wspólnoty parafialnej zawierają pierwsze dwa rozdziały „Konstytucji dogmatycznej o Kościele”. Kościół został tam przedstawiony jako przez Boga powołana wspólnota wiernych, którzy złączeni są w Chrystusie w jedno ciało.

W oparciu o sugestie soborowe zaczęto w okresie posoborowym coraz więcej uwagi poświęcać teologii parafii.² Szczególnie zajmowano się pytaniem, w jaki sposób urzeczywistnia się Kościół jako źródło zbawienia. W ten sposób doszło do zrozumienia, że właśnie wspólnota parafialna jest podstawową komórką Kościoła powszechnego i że w niej dokonuje się spotkanie z Kościołem. W świecie dzisiejszym Kościół ma tylko wtedy szansę rozwoju, jeśli uda mu się z parafii uczynić żywe wspólnoty, które będą działały jako grupy solidarne, gdzie każdy czuje się odpowiedzialny za drugiego, jeżeli przezwycięży się bariery między kapłanami i świeckimi oraz jeśli każdy członek wspólnoty czuć się będzie odpowiedzialny za posłannictwo Kościoła w świecie.³

Ze względu na różnorodność zjawisk trudno zdefiniować pojęcie wspólnoty parafialnej. Trudności te mnożą się, gdy weźmiemy pod uwagę odrębności między poszczególnymi wspólnotami oraz różnice intensywności związku ze wspólnotą u poszczególnych wiernych. Wydaje się, że pojęcie wspólnoty parafialnej w ścisłym sensie odnosi się tylko do wiernych, związanych z całym życiem wspólnoty, dla których wiara stanowi główny obiekt zainteresowania i działania. Problematiczne byłoby mówienie o wspólnotcie parafialnej odnośnie do wiernych, którzy swoją religijność sprowadzają do czysto zewnętrznego spełniania obowiązku niedzielnego uczestniczenia we Mszy św. Nie można natomiast mówić o przynależności do tej wspólnoty, jeśli chodzi o wiernych uczęszczających tylko okazynie do kościoła lub w odniesieniu do katolików, którzy są zupełnie obojętni i nie mają żadnego związku z Kościołem. Problemami tymi zajmowała się szerzej socjologia parafii.⁴

Przy pomocy teorii socjologicznych nie można jednak w pełni zrozumieć charakteru wspólnotowego parafii. W istocie swej jest ona bowiem wspólnotą szczególnego rodzaju. Dla lepszego jej zrozumienia konieczne jest uwytknienie jej cech teologicznych. W ten sposób uda się w sposób opisowy dojść do przybliżonego określenia, czym jest wspólnota parafialna.

Podstawowym elementem łączącym jej członków i zarazem jej elementem konstytutywnym jest osoba i działalność Chrystusa. On jest filarem wspólnoty, a wszyscy jej członkowie pełnią w niej rolę służebną. Troska o utrzymanie związku duchowego z Chrystusem musi być zadaniem wszystkich należących do niej.⁵ W tej płaszczyźnie można też łatwiej zrozumieć i wytłu-

² Zob. F. Klostermann, *Gemeinde — Kirche der Zukunft. Thesen, Dienste, Modelle*, Freiburg i. Br. 1974, t. 1—2.

³ K. Lehmann, *Chancen und Grenzen der neuen Gemeindeftheologie*, IKZ 1977 nr 2 s. 115—120.

⁴ F. J. Hungs, *Gemeinde und Katechese. Zur Aus- und Weiterbildung von Gemeindekatecheten*, Frankfurt a. M. 1977, s. 37—65.

⁵ F. Klostermann, *Prinzip Gemeinde*, Wien 1965 s. 27 nn.

maczyć zadania poszczególnych członków wspólnoty oraz znaczenie hierarchii. Wszyscy, zarówno wierni, jak i hierarchia, są zarówno słuchaczami, jak i głosicielami tajemnic Chrystusa. Podkreśla to szczególnie „Konstytucja dogmatyczna o Kościele” mówiąc, że urząd w Kościele należy rozumieć jako funkcję polegającą na budowaniu Ciała Chrystusowego (KK 32).

W ostatnich latach doszło do głębokich przemian w sposobie rozumienia zadań członków wspólnoty kościelnej. Aż do Soboru Watykańskiego II różniano wyraźnie między Kościołem „nauczającym” i „słuchającym”, między przedmiotem i podmiotem duszpasterstwa. Według soborowego rozumienia Kościoła, wszyscy jego członkowie są podmiotem działalności zbawczej. Wszyscy są także, naturalnie z zachowaniem różnic funkcji, odpowiedzialni za działalność Kościoła. Prowadzić to powinno do rozwoju świadomości misyjnej wiernych.

Wspólnota parafialna nie może bowiem uważać się za wybraną i zamkniętą grupę elitarną. Każdy powinien przyczynić się do tego, by wspólnota była otwarta dla wszystkich. Jak wiemy z historii, już w początkach chrześcijaństwa Kościół stanął przed niebezpieczeństwem zamykania się w obrębie określonego narodu lub grupy. Także dzisiaj istnieje podobne zagrożenie. Szczególnie niepokojąca jest możliwość rozbitcia struktur parafialnych. Tworzące się lub już istniejące małe wspólnoty chrześcijańskie mogą być bardzo pomocne dla podkreślenia obecności Kościoła w świecie współczesnym. Nie powinny one jednak działać bez związku ze wspólnotą parafialną. Chodzi tu szczególnie o tzw. wspólnoty funkcjonalne. Powstają one, gdy grupa wiernych i przez to staje się grupą społeczną. Jako przykład można tu wymienić grupy biblijne, kolektywy obejmujące pewną liczbę rodzin lub zespoły ludzi zainteresowanych określonymi problemami religijnymi.

Jednakże wspólnota parafialna nie może być w izolacji w stosunku do całego Kościoła, z którym musi zachować trwałe związki. Chodzi tu szczególnie o zachowanie więzi z biskupem, który jest świadkiem apostołskości wiary i stoi na straży jej ciągłości.⁶ Mimo konieczności utrzymania związku z całym Kościołem nie można parafialnej wspólnoty rozumieć jako części Kościoła, w której realizowane są tylko niektóre jego zadania. W każdej wspólnotie parafialnej powinna urzeczywistniać się cała tajemnica Kościoła.

2. FUNKCJE WSPÓLNOTY PARAFIALNEJ

W rozumieniu teologicznym tylko taką grupę można nazwać wspólnotą parafialną, w której w sposób ciągły realizują się trzy podstawowe funkcje, a mianowicie: martyria, liturgia i diakonia, czyli głoszenie Dobrej Nowiny, sprawowanie liturgii i czynna miłość bliźniego. Wspólnota jest żywa wówczas, jeśli pełni wszystkie te funkcje. Tylko wtedy unika się w parafii niebezpieczeństwa zacieśniania się do uroczystych nabożeństw, czy też zewnętrznej aktywności. W poszczególnych wypadkach może zaistnieć taka sytuacja, że akcentuje się głównie jedną z tych funkcji. Nie można jednak przy tym całkowicie zaniechać pozostałych zadań. W praktyce nie da się ich ściśle rozgraniczyć. Należy je rozumieć jako różne przejawy pracy wspólnoty kościelnej.

Głoszenie Słowa Bożego jest zadaniem całej wspólnoty i dokonuje się

⁶ K. Lehmann, Was ist eine christliche Gemeinde? Theologische Grundstrukturen, IKZ 1972 nr 6 s. 489.

w rozmaity sposób. Nie powinno ono ograniczać się do niedzielnego kazania czy katechezy. Z pierwszego listu św. Piotra wynika, że cała wspólnota jest odpowiedzialna za przepowiadanie (1 P 2, 9). Nie może więc ono być zadaniem tylko niektórych członków wspólnoty, a zwłaszcza hierarchii. Żaden z członków wspólnoty nie powinien pozostać jedynie biernym odbiorcą ogłoszonego słowa Bożego. Przepowiadanie jest zarówno zadaniem wspólnoty, jak i elementem tworzącym i budującym ją (por. KK 17). Dlatego też ważne jest, by cała wspólnota włączała się w dzieło głoszenia słowa Bożego, zwłaszcza wobec środowisk, w których ona żyje (por. KK 31 oraz DA 6). Dotyczy to nie tylko nauczania prawd religijnych, lecz głównie przykładu życia chrześcijańskiego.

W sposób najbardziej widoczny wspólnota parafialna urzeczywistnia się w sprawowaniu liturgii. Dokonuje się to szczególnie w Eucharystii, która z istoty swej jest sakramentem wspólnototwórczym. Pod postaciami chleba i wina staje bowiem wtedy w pośrodku wiernych sam Chrystus, który wszystkich wokół siebie jednoczy. W tym sensie mówi „Konstytucja o Liturgii”, że wspólnota parafialna rozwija się szczególnie dzięki niedzielnej Eucharystii (KL 42). W liturgii Mszy św. bowiem pogłębia się łączność wiernych z Bogiem oraz wzrasta więź międzyludzka.⁷

Jedność z Chrystusem i braćmi nie może ograniczać się do wyznawania tej samej wiary i do tworzenia wspólnoty liturgicznej. Musi ona być potwierdzona przez miłość braterską. Dzięki niej właśnie jedność z Chrystusem i braćmi staje się znakiem dla świata. Służebna miłość bliźniego jest bowiem z woli Chrystusa sprawdzianem wiary i wspólnoty chrześcijańskiej. Miłość ta nie może wyrażać się wyłącznie w trosce o byt materialny. Chodzić w niej zawsze musi o całego człowieka, o jego życie duchowe i moralne. Historia Kościoła świadczy o istotowo ważnej roli diakonii w życiu społeczności wiernych. W naszych czasach państwo lub różne instytucje społeczne przejęły wiele funkcji, które dawniej pełnił Kościół. Nie oznacza to wcale, że diakonia kościelna straciła na aktualności. Wprost przeciwnie: świat dzisiejszy oczekuje na posługę Kościoła.

Do której z wymienionych trzech funkcji Kościoła zaliczyć katechezę? Przyporządkowuje się ją zwykle funkcji przepowiadania, czyli martyrii. Jako wprowadzenie w życie chrześcijańskie jest ona także ściśle związana z liturgią i diakonią. Ma więc związek z wszystkimi podstawowymi funkcjami Kościoła. Można więc powiedzieć, że wszelka działalność Kościoła ma charakter katechetyczny. Nie należy jednak tego rozumieć zbyt skrajnie: że mianowicie wszystko, co się dzieje w Kościele, można przyporządkować katechezie.

Katecheza służy przepowiadaniu, ale nie jest z nim identyczna. Prowadzi ona do liturgii i przygotowuje do życia duchowego, ale nie jest formą nabożeństwa. Katecheza budzi i stymuluje zadania socjalne i diakonię, ale nie jest konkretnym ich urzeczywistnieniem. Można powiedzieć, że katecheza pełni wobec omawianych funkcji kościelnych podwójną rolę: 1. krytyczno-sondażową, ponieważ umożliwia dostęp do doświadczenia religijnego oraz uczy właściwej oceny i orientacji w różnych sytuacjach, przed którymi człowiek staje; 2. dydaktyczną, gdyż ukazuje, co jest specyficznie chrześcijańskie w postępowaniu człowieka, i zachęca do urzeczywistniania poznanych zasad w praktycznym życiu wspólnoty parafialnej.⁸

⁷ H. Wieh, *Konzil und Gemeinde*, Frankfurt a. M. 1978 s. 217.

⁸ F. J. Hungs, dz. cyt., s. 79.

II. CELE KATECHEZY WE WSPÓLNOCIE

Jak już podkreślaliśmy, katecheza, choć zaliczana zasadniczo do jednej z form posługi słowa, ma jednak związek z całą działalnością Kościoła. „Directorium Catechisticum Generale” (DCG) rozróżnia kilka form posługi słowa. Najpierw mówi o ewangelizacji, która ma charakter przepowiadania o charakterze misyjnym, gdyż jej celem jest przekaz słowa Bożego tym, którzy go jeszcze nie znają. Następnie wymienia głoszenie słowa Bożego w czasie nabożeństw liturgicznych, a zwłaszcza we Mszy św. Forma teologiczna posługi słowa zmierza do systematycznego wykładu i naukowego badania treści wiary. Katecheza wreszcie dąży do tego, aby wiara oświecona wiedzą stawała się w codziennym postępowaniu chrześcijan żywa, wyraźna i czynna (DCG 17). Wychodząc z tego określenia katechezy, pragniemy wskazać niektóre jej cele mające związek ze wspólnotą parafialną.

1. WSPÓLNOTA JAKO FUNDAMENT KATECHEZY

Katecheza w rozumieniu wspomnianego „Directorium” winna służyć pogłębieniu wiary u katechizowanych. Dokonuje się to nie tyle dzięki stosowaniu odpowiednich metod pracy dydaktycznej, ile w oparciu o przykład zgodnego z Ewangelią życia wiernych. W świadectwie bowiem życia wyznawców Chrystusa leży siła przyciągająca i atrakcyjność chrześcijaństwa. Często rozstrzyga ono o wierze innych. Do wprowadzenia np. w czynne uczestniczenie we Mszy św. nie pomoże nawet najlepiej przeprowadzona katecheza, jeśli w życiu wspólnoty parafialnej Msza św. nie zajmuje właściwego miejsca. Katecheza może się w pełni rozwinąć i być całkowicie owocna tylko w autentycznej wspólnotie parafialnej, która akceptuje prawdy wiary i żyje nimi. W tym sensie można mówić, że życie chrześcijańskie członków parafii jest podstawowym warunkiem skuteczności katechezy.

Zagadnienie odpowiedzialności wszystkich wiernych za rozwój wiary stało się szczególnie aktualne w okresie posoborowym. Sobór bowiem, nie zacierając różnic między poszczególnymi funkcjami życia kościelnego, obudził u wiernych świadomość odpowiedzialności za losy Kościoła. Uwzględnia się, oczywiście, istnienie różnych uzdolnień i powołań w Kościele. Nie należy np. oczekiwać, że proboszcz jest w stanie sam sprostać wszystkim zadaniom i problemom parafii. Z drugiej jednak strony nie można sądzić, że wszyscy członkowie wspólnoty parafialnej w równej mierze ponoszą za nią odpowiedzialność. Każdy ma bowiem inne charyzmaty, odrębny odcinek pracy i dlatego powinien pełnić wyznaczone mu zadania.

Katechetyka współczesna poświęca dużo uwagi problemowi komunikacji. Od zrozumienia rangi kontaktów międzyludzkich zależy w dużym stopniu skuteczność katechezy. Powinna ona być procesem, w którym wspólnie się szuka, rozmyśla i wierzy. Problemem tym zajmował się szeroko Światowy Kongres Katechetyczny w Medellin, w Kolumbii, w roku 1968. Katechezę określano tam jako działalność, w której grupa ludzi, kierując się światłem Objawienia, włącza się w zapoczątkowany przez Boga proces wyzwolenia człowieka i stara się znaleźć odpowiedź na pytania dotyczące powołania, zadań i przyszłości ludzkości.⁹ Na tym właśnie Kongresie podkreślano wyraź-

⁹ Por. A. Exeler, Manifestation sozialer Unruhe, KB 1968 nr 11 s. 683—698.

nie, że katecheza, która nie wyrasta z życia wspólnoty kościelnej, ma niewielkie szanse powodzenia.

W wielu krajach bardzo korzystne dla pogłębienia pracy katechetycznej okazało się organizowanie w parafii grup, które zajmują się określonym wy-cinkiem działalności duszpasterskiej. Chodzi np. o pomoc rodzicom w wy-pelnianiu ich obowiązku wprowadzania dzieci w poznawanie prawd wiary, a jeszcze bardziej o zastąpienie rodziców, którzy w ogóle nie zajmują się re-ligijnym wychowaniem swoich dzieci. Doświadczenie wskazuje, że grupy te mogą spełniać ważną rolę we wprowadzeniu wielu do wspólnoty wierzą-cych. Ich istnienie prowadzi do pogłębienia ducha wspólnoty, służy rozwojowi świadomości należenia do niej i odpowiedzialności za nią. Jak wiadomo, szczególnie w początkach chrześcijaństwa rozwój wiary był możliwy dzięki żywotnym gminom chrześcijańskim, które czynnie włączały się w dzieło ewangelizacji. W naszych czasach tworzenie grup podejmujących określone zadania katechetyczne okazuje się wprost nieodzowne, zwłaszcza w dużych parafiach.

2. WSPÓLNOTOTWÓRCZY CHARAKTER KATECHEZY

Między katechezą i wspólnotą parafialną istnieje, jak już dostrzeżliśmy, związek wzajemnej zależności. Katecheza potrzebuje żywej wspólnoty do tego, by się rozwijać, ale z drugiej strony przyczynia się ona także do tworzenia i pogłębienia wspólnoty.

Dyskusja na temat celów katechezy jest dzisiaj szczególnie aktualna w kra-jach, w których systematyczne nauczanie religii odbywa się w szkole. Do-strzega się tam bowiem, że oprócz szkolnej nauki religii Kościół potrzebuje także katechezy, która ma do spełnienia określone zadania. Dawniej często zastanawiano się nad tym, jakie miejsce zajmuje katecheza w ramach po-sługi słowa oraz jakie różnice istnieją między katechezą a innymi formami posługi słowa.

Podkreślano zawsze, że katecheza dąży do przekazania pewnego zasobu wiedzy o wierze i moralności chrześcijańskiej. W praktyce różnie rozkła-dano akcenty. Był czas, kiedy bardziej koncentrowano się na znajomości prawd wiary. Często ograniczano się tylko do wyuczenia „skrótów dogmatów”. Kiedy indziej mocniej podkreślano potrzebę znajomości Pisma św. Niebez-pieczestwo przeakcentowania wiedzy istniało zawsze. Z drugiej strony zda-wano sobie jednak sprawę, że nie można poprzestać na wiedzy. Znajomość prawd religijnych nie wystarcza bowiem do tego, aby żyć zgodnie z wyma-ganiami wiary. Poznawane bowiem treści powinny stać się zachętą do podję-cia wysiłku życia chrześcijańskiego, rozumianego szeroko. Katecheza powin-na prowadzić do budzenia wiary oraz do pracy nad jej pogłębieniem, lecz jest to proces, który opiera się nie tylko na rozumie; jego skuteczność na-leży do całej osobowości człowieka.

W ten sposób mówi także o katechezie soborowy „Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele” podkreślając, że katecheza winna zmierzać do tego, by wiarę oświecać wiedzą, uczynić żywą, rozwinąć ją i wprowadzić w życie (DB 14). „Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim”, mówiąc o środ-kach służących wychowaniu chrześcijańskiemu, wymienia na pierwszym miej-scu katechezę. Powinna ona nie tylko przedstawiać i wyjaśniać naukę o zba-wieniu, lecz także pomagać we wprowadzaniu jej w życie. W ten sposób

tajemnice zbawienia nabiorą także znaczenia dla życia katechizowanych, a wiara stanie się rzeczywistością przeżywaną (DWCH 4). Celem katechezy jest więc nie tyle budzenie wiary w sensie akceptacji określonych prawd teologicznych, ile ich realizacja: poznawane prawdy powinny stać się podstawą chrześcijańskiego postępowania. Deklaracja podkreśla wyraźnie, że w katechezie chodzi, oczywiście, również o przekaz prawd wiary, który jednak nie może być celem w sobie, lecz punktem wyjścia w rozwoju wiary. Punktem szczytowym katechezy winno być wychowanie do świadomego i czynnego uczestnictwa w liturgii oraz w pracy apostołskiej.¹⁰

Przez spełnianie nakreślonych tu szkicowo celów katecheza przyczynia się do tworzenia i wzmocnienia wspólnoty parafialnej, ponieważ służy pobudzeniu do gorliwego praktykowania wiary. Dzięki włączeniu do pracy katechetycznej możliwie wielu wiernych tworzy się w parafii dynamiczną grupę, która ma wpływ na całe życie religijne wspólnoty. Dzięki katechezie można także nawiązać kontakt z ludźmi obojętnymi lub stojącymi z dala od Kościoła. Dokonuje się to szczególnie przez niektóre formy chrześcijańskiego wychowania, np. katechezę rodziców chrzestnych lub katechezę przedmażeńską. Uczestniczą bowiem w niej często także ci, którzy nie mają żywego związku z Kościołem. Przez katechezę dzieci można przyczynić się do zainteresowania sprawami wspólnoty parafialnej także ich rodziców.

III. FORMY KATECHEZY WE WSPÓLNOCIE

- W zależności od aktualnych potrzeb Kościoła katecheza przyjmowała rozmaite formy. Najczęściej spotykane i praktykowane w naszych czasach była nauczanie religijne dzieci i młodzieży. Jest to ważna, ale nie jedyna forma działalności katechetycznej. Dzisiaj szczególnie aktualne wydaje się większe zwrócenie uwagi na systematyczną katechezę dorosłych. Dlatego w naszych rozważaniach zajmiemy się nią szerzej, nie rezygnując jednak z omówienia niektórych aspektów pracy katechetycznej dotyczącej dzieci i młodzieży.

1. KATECHEZA DOROSŁYCH

Już w Kościele apostołskim istniało zorganizowane nauczanie wiary. Miało ono wtedy głównie charakter katechumenatu, czyli nauczania dorosłych przygotowujących się do chrztu. Okres ten trwał kilka lat i był dla nich zarówno czasem próby, jak i okresem systematycznego wprowadzania w poznawanie prawd wiary. Główną uwagę zwracano nie tyle na przekazanie pewnych treści doktrynalnych, co na chrześcijańskie postępowanie. Dlatego też do chrztu dopuszczano tylko tych, którzy dawali gwarancję, że będą postępowali zgodnie z poznawanymi prawdami. Katecheza katechumenalna przybrała z czasem ściśle określone formy i nie kończyła się z chwilą przyjęcia chrztu, lecz trwała dalej w formie tzw. katechez mystagogicznych.¹¹ Choć w zasadzie katechezę przeprowadzali biskupi przy pomocy kapłanów i diakonów, to jednak w proces ten włączona była także wspólnota parafialna.

¹⁰ Por. LThK, dz. cyt., kol. 372.

¹¹ A. Exeler, *Wesen und Aufgabe der Katechese*, Freiburg — Basel — Wien 1966, s. 16. 224.

W okresie wędrówki ludów, gdy nawracać zaczęły się masy, stopniowo zanikała pierwotna forma katechumenatu. Chrztu udzielano bowiem coraz częściej dzieciom, a dorosłym zwykle po bardzo krótkim przygotowaniu. Coraz mocniej zaczęto wtedy podkreślać znaczenie katechezy przeprowadzanej przez rodziców wobec ich dzieci. Kościół dostarczał rodzicom wielu konkretnych pomocy, prowadząc w ten sposób pewien rodzaj katechezy dorosłych, którą obejmowano także rodziców chrześniach. W tym czasie powstawały też liczne szkoły katechetyczne, które zajmowały się kształceniem teologicznym.

W okresie średniowiecza nauczanie dorosłych dokonywało się głównie przez kazania. Koncentrowały się one na wyjaśnianiu najbardziej elementarnych prawd wiary. Często ograniczano się do pamięciowego wyuczenia niektórych modlitw. Rolę katechezy dla ludu spełniały w średniowieczu także bardzo wtedy popularne misteria religijne. Przedstawiano w nich głównie zdarzenia z życia Jezusa. Pouczeniu ludu służyły również obrazy, które umieszczano w kościołach lub klasztorach.

Znaczenie katechezy dorosłych dla życia i przyszłości Kościoła uprzytomniono sobie szczególnie w okresie reformacji. Odstępowanie bowiem wielu wiernych od Kościoła katolickiego było w znacznym stopniu spowodowane niskim poziomem wiedzy religijnej. Sobór Trydencki zarządził, by w każdej parafii — oprócz niedzielnego wyjaśniania Ewangelii — dokonywało się także systematyczne wprowadzanie dorosłych w prawdy wiary i moralności chrześcijańskiej. Odbывало się to zwykle po południu. Potrzeba religijnego uświadamiania wiernych doprowadziła nawet do zakładania bractw zajmujących się szerzeniem znajomości zasad wiary. W roku 1560 np. powstało we Włoszech bractwo, którego członkowie zobowiązywali się do regularnego uczęszczania na niedzielne nauczanie prawd religijnych i do powtarzania innym tego, co słyszeli w kościele. Również ukazujące się po Soborze Trydenckim katechizmy były przede wszystkim przeznaczone dla dorosłych.

Po wprowadzeniu w końcu XVIII wieku nauki religii do szkół zaczęto zacieśniać katechezę do dzieci i młodzieży. Nauczanie dorosłych zachowało się tylko w formie tzw. kazań katechizmowych. Do ożywienia katechezy dorosłych doszło po Soborze Watykańskim I głównie w związku z rozwojem teologii apostołstwa świeckich.

Kodeks Prawa Kanonicznego podkreśla znaczenie katechezy dorosłych i nakłada na proboszczów obowiązek jej przeprowadzania (kan. 1332). Zarządzenie to było jednak w pełni wprowadzane w życie tylko w niektórych krajach.

W okresie po Soborze Watykańskim II rozwija się teologiczne kształcenie dorosłych, które przybiera rozmaite formy. W związku z tym zanika stopniowo katecheza dorosłych w dawnym rozumieniu, a upowszechnia się nauczanie zwane teologicznym kształceniem dorosłych.¹²

Dużo uwagi poświęca temu zagadnieniu „Directorium Catechisticum Generale” z roku 1971. Stwierdza ono, że katecheza dorosłych jest formą docelową, ku której skierowane są wszystkie inne rodzaje katechezy (p. 20). Directorium wylicza powody, dla których katecheza dorosłych staje się w naszych czasach szczególnie nieodzowna (p. 92). Także Synod Biskupów z 1977 roku, choć zajmować się miał w zasadzie wychowaniem religijnym dzieci

¹² Por. np. Bp H. Bednorz, *Katecheza dorosłych*, SSHT 5 (1972) s. 5—18; A. Skowronek, *Głos w sprawie tzw. katechizacji dorosłych*, tamże, s. 236.

i młodzieży, podkreślił znaczenie katechezy dorosłych, postulując wprowadzenie tzw. katechezy permanentnej.¹³

Teologiczne kształcenie dorosłych rozwija się dzisiaj intensywnie w wielu krajach Europy. Od roku 1963 istnieje „Europejska Federacja do Spraw Katolickiego Kształcenia Dorosłych”. Niektóre formy tego nauczania mają zasięg ogólnokrajowy. Należą do nich zwłaszcza zaoczne studia teologiczne oraz tzw. informacje na temat wiary, które w formie listów rozsyłane są zainteresowanym osobom przez specjalne ośrodki. Dla nas szczególnie interesujące są formy prowadzone na szczeblu parafialnym.

W niektórych krajach wieloletnią tradycję mają tzw. seminaria na temat wiary. Odbywają się one zwykle wiosną i jesienią. Poświęcone są określone-mu tematowi, aktualnemu w danym czasie czy w konkretnej parafii; zwykle trwają one kilka wieczorów. Dla prowadzącego seminarium lub dla proboszcza jest to okazja do zorientowania się, jakimi problemami żyją wierni i jakie tematy religijno-moralne budzą ich szczególne zainteresowanie. Często jest to początek tworzenia w parafii grupy, która następnie zaczyna się czynnie angażować w życie wspólnoty parafialnej.

W krajach, w których znaczna część społeczeństwa należy do wyznania ewangelickiego, dużą popularnością wśród katolików cieszą się tzw. wieczory biblijne. Zainteresowani spotykają się regularnie raz lub dwa razy w miesiącu i zajmują się systematycznie tematyką biblijną. Grupy te nie są zwykle liczne, ale bardzo aktywne. Często odgrywają one twórczą rolę w życiu całej wspólnoty parafialnej.

Wielu dorosłych spotyka się z problemami religijnymi dzięki zebraniom organizowanym dla rodziców dzieci szkolnych. Ich głównym celem jest wyjaśnienie materiału omawianego na lekcjach religii czy w katechezie. Niekiedy powstają podczas tego rodzaju spotkań problemy językowe. Rodzice uczyli się bowiem z podręczników, które posługiwały się inną niż dzisiaj terminologią teologiczną. Dlatego może czasem dochodzić do pewnego rozdźwięku lub nawet nieporozumień, gdy rodzice biorą do ręki nowe podręczniki. Wydaje się, że należy wyjaśnić im powody istnienia różnic w dawnym i współczesnym ujęciu tematów religijnych. Angażowanie rodziców w procesie nauczania katechetycznego wymaga więc uprzedniego przygotowania ich do rozumienia stylu i języka nowych podręczników przeznaczonych dla dziecka.

Pogłębieniu wspólnoty wiernych w parafii służy także dobrze zorganizowana praca z grupami, które w jakikolwiek sposób angażują się w pracy duszpasterskiej, np. spotkania osób, które pełnią funkcję lektorów. Są to bowiem parafianie, którym można zlecić także inne zadania.

Dobrą okazją do prowadzenia katechezy dorosłych są spotkania związane z życiem sakramentalnym rodziny lub parafii. W związku z chrztem dziecka można zaprosić na rozmowę nie tylko rodziców dziecka, ale także innych członków rodziny. Podobnie w związku z przyjęciem dzieci do pierwszej spowiedzi czy Komunii św. pożądane jest gromadzenie rodziców celem przygotowania ich do religijnego przeżycia tych wydarzeń.

Szczególną formą katechezy dorosłych, praktykowaną np. w RFN, są spotkania z matkami, które same wychowują dzieci. Na skutek rosnącej liczby rozwodów rośnie bowiem bardzo szybko liczba matek samotnych. Mają one

¹³ J. Charytański, Katecheza ciągła w świetle Synodu 1977, AK 71(1978) s. 359—373.

nie tylko problemy związane z roz biciem rodziny, ale także z wychowaniem dzieci, które w rodzinie niepełnej jest szczególnie trudne.

W końcu wydaje się nieodzowne zwrócenie uwagi na znaczenie dla życia wspólnoty parafialnej tego pokolenia, które jest już na emeryturze. Jak wiadomo, ze względu na czas, jakim ci ludzie dysponują, oraz na większą niż u osób czynnych zawodowo skłonność do myślenia w wymiarach eschatologicznych starsi są często stałymi uczestnikami licznych nabożeństw czy Mszy św. codziennej. Można ich włączać do wielu akcji parafialnych. Katecheza okazujna prowadzona dla tego pokolenia ma dość ważne znaczenie także dla całej wspólnoty. Ci starsi ludzie stają się bowiem często dalszymi przekazywaczami tego, co usłyszeli w Kościele.

2. KATECHEZA MŁODZIEŻY

Okres młodzieńczy charakteryzuje się szczególnie silną skłonnością do zmian. Młody człowiek, który przestał być dzieckiem, nie chce, by go uważano za dziecko. Z drugiej strony nie znalazł jeszcze własnego miejsca w społeczeństwie, ponieważ nie wszedł w pełni w świat dorosłych. W związku z rozwojem fizyczno-psychicznym, zwłaszcza dojrzewaniem seksualnym, zajmuje się on głównie swoimi osobistymi problemami oraz własną osobą. Jednocześnie dostrzega zależność od procesów w nim zachodzących bardziej niż od czynników zewnętrznych. Młody człowiek szukający pomocy spotyka się często z niezrozumieniem ze strony starszych. Dochodzi stąd zwykle do zniechęceń i do rozluźniania kontaktu z rodziną. Jej miejsce zajmują rówieśnicy. Szczególnego znaczenia nabiera wtedy przebywanie w grupie i jej wpływ na ukształtowanie się osobowości człowieka. Wydaje się, że szczególnie dużo można w tym okresie osiągnąć w zakresie rozwoju wiary przez rekolekcje czy dni skupienia. Grupa katechetyczna i przebywanie w niej ma duże znaczenie dla rozwoju wiary u młodych. Dzięki grupie dostrzega się łatwiej własne problemy i możliwości ich rozwiązania. Jest to ważne zwłaszcza w związku ze sprawami moralnymi, na temat których trudno się uzewnętrznić. Dzięki rozmowie w grupie dostrzega się, że inni także mają podobne trudności i że oni mogą być pomocni w ich rozwiązywaniu.

Podstawowym warunkiem powodzenia dni skupienia czy rekolekcji jest dobór tematyki trafiającej w potrzeby uczestników. Jeśli to się uda, rekolekcyjista może wtedy lepiej spełnić swą rolę, która musi mieć charakter partnerski. Inicjatywy i gotowość młodych należy wspierać i wzmacniać. Jest to możliwe, jeśli w grupie panuje atmosfera zaufania i otwartości. Dzięki grupie młody człowiek przekonuje się, że także jego codzienne sytuacje życiowe mogą być ważne przez to, że mają wpływ na życie oraz sposób postępowania innych. Wydaje się, że wielu młodych ludzi szuka w konkretnej grupie doświadczenia wspólnoty religijnej. Anonimowość życia bowiem, zwłaszcza w wielkich parafiach, odstrasza młodych.

Dla przewyciężenia anonimowości pomocna okazuje się organizowana w małych grupach młodzieży Msza św. w parafiach. W grupie rówieśników młody człowiek czuje się nie tylko mniej skrępowany, ale także chętniej daje wyraz swego związku z obecnymi. Liturgia daje możliwość bezpośredniego przeżycia wspólnoty, zaangażowania religijnego i znalezienia konkretnej odpowiedzi na własne problemy. W organizowaniu Mszy św. dla młodzieży pamiętać jednak należy także o niebezpieczeństwie zamykania się tylko w obrębie tej grupy, co może prowadzić do osłabienia kontaktu z parafią. Gdy

zatraci się ten związek, istnieje dalsze niebezpieczeństwo, że młody człowiek przestanie uczęszczać na Mszę św., gdy zabraknie grupy, w której dotąd to czynił.

Doświadczenie wiary oraz interpretacja celów życia w oparciu o wiarę dokonuje się przy pomocy wspólnoty. Nie można jednak przy tym zapominać, że u młodych dużą rolę odgrywają także osoby, uznane za ideały, z którymi można się identyfikować. Potwierdzają to szczególnie duszpasterze młodzieży akademickiej.¹⁴

Wreszcie katecheza młodzieży może przyczyniać się do łagodzenia konfliktów między pokoleniami, a nawet rozwijać współpracę między nimi. Na płaszczyźnie wiary spotykają się bowiem wszyscy wierni jako równi przed Bogiem i jako wciąż potrzebujący pomocy Boga i wspólnoty. Dzięki temu można łatwiej zrozumieć, że w Kościele nie ma takiej sytuacji, w której jedni pracują dla drugich lub górują nad drugimi, lecz wprost przeciwnie: wszyscy wspólnie dążą do tego samego celu.

3. KATECHEZA DZIECI

Dziecko jest mocno związane ze swoją rodziną, a potem z rówieśnikami. Przez kontakt z innymi uczy się poznawać świat. Doświadczenia zebrane we wczesnym dzieciństwie mają wpływ na całe życie. Katecheza stoi w tym względzie przed wieloma trudnościami. Chociaż większość rodziców posyła na nią chętnie swe dzieci, to z drugiej jednak strony życie w rodzinie jest często mało związane z wiarą. Dziecko dostrzega, że poznawane prawdy religijne nie są przeżywane przez dorosłych. Stąd dochodzi u niego do wewnętrznych konfliktów. Katecheza posiada wiele możliwości ich załagodzenia i jednocześnie zna sposoby ukazania dziecku, że ścisły związek ze wspólnotą parafialną może okazać się bardzo pomocny w okresach kryzysów. Chodzi tu o katechezę, która ma oparcie we wspólnocie. Zagadnienia te można rozpatrywać, ukazując, jak bardzo na owocność katechezy dzieci wpływa życie wspólnoty, a z drugiej strony dostrzegając, że właśnie katecheza powinna pomóc w tworzeniu wspólnoty. Pozostajmy przy niektórych aspektach tego ostatniego problemu.

Katecheza powinna prowadzić do wyrobienia w dziecku postawy wspólnotowej, a grupę katechetyczną uczynić autentyczną wspólnotą. Wydaje się, że ta droga jest szczególnie godna polecenia.

Na rozwój współdziałania dzieci dla dobra grupy religijnej mają wpływ praktykowane często różne formy prowadzenia katechezy. Należy tu np. tzw. praca w grupach. Polega ona na tym, że katecheta przydziela poszczególne zadania, przez niego skojarzonemu lub spontanicznie dobranym grupom bardzo ściśle określone zadanie. Dzięki temu grupa koncentruje się na pracy, którą najlepiej można wykonać tylko wspólnie. Poza momentem uaktywnienia ważniejszy jeszcze jest element wprowadzania dzieci w pracę wspólną. Dziecko uczy się przez to działać razem z innymi, aby osiągnąć nakreślony cel. W ten sposób dochodzi do zrozumienia, że w życiu potrzebni są mu inni, a zwłaszcza wspólnota, w której człowiek może się rozwijać. Łatwo też w ten sposób uświadomić dziecku, że również we wspólnocie religijnej każdy ma

¹⁴ R. Waltermann, Das Verhältnis der Jugend zum kirchlichen Glauben und zu kirchlichen Normen. W: Jugend ohne Normen? Red. H. Heigert, Düsseldorf 1978 s. 38 n.

do wykonania inne, ale ważne dla dobra całości zadanie. Dziecko uczy się przez pracę w grupie zasad porozumiewania i współpracy, a to ma szczególne znaczenie także dla życia i rozwoju wspólnoty parafialnej.¹⁵

Katecheza może wprost prowadzić do włączania się dzieci w życie wspólnoty parafialnej. Należy tu np. włączanie dzieci w aktualne w danym czasie problemy czy akcje. Innym przykładem może być praktykowane często przez dzieci odwiedzanie chorych i starców. W ten sposób dziecko, widząc chorego, lepiej rozumie, że we wspólnocie można liczyć na drugiego.

W związku z tą sprawą warto podkreślić znaczenie liturgii w życiu dziecka. Włącza się ono bowiem chętnie w obrzędy, jeśli zostanie do tego właściwie doprowadzone. W liturgii spotyka konkretną wspólnotę, do której czuje się włączone.

ZAKOŃCZENIE

Problem związku katechezy parafialnej ze wspólnotą jest wieloaspektowy. Dlatego nie można wyczerpująco omówić go w jednym artykule. Zwróciliśmy więc uwagę na niektóre tylko momenty, ograniczając się do szkicowego przedstawienia najpierw wybranych problemów teologicznych dotyczących wspólnoty parafialnej i ukazując jej nieodzowność dla dobrego funkcjonowania katechezy. Następnie chcieliśmy podkreślić aspekt wspólnotowości katechezy.

Zawsze zdawano sobie sprawę ze znaczenia parafii dla życia Kościoła. W przeszłości była ona jednak często pojmowana jako jednostka administracyjna Kościoła. Odnowa posoborowa doprowadziła do dowartościowania parafii jako wspólnoty. Dostrzeżono bowiem znaczenie wspólnoty dla życia religijnego wiernych; prawdziwa wspólnota może jednak istnieć pod warunkiem, że członkowie parafii aktywnie włączają się w wypełnianie swoich zadań.

Do podstawowych funkcji wspólnoty należy przepowiadanie słowa, sprawowanie liturgii i czynna miłość bliźniego. Katecheza musi służyć realizacji tych zadań. Choć jej rola koncentruje się głównie na przepowiadaniu Słowa, to jednak wykazuje ona także ścisły związek z pozostałymi zadaniami wspólnoty i pomaga w ich wypełnianiu. Do tego potrzebne jest jednak, by w katechezę angażowali się możliwie wszyscy wierni. Nie mogą oni pozostawać tylko biernymi odbiorcami przepowiadanego słowa.

Katecheza może przybierać różne formy, służąc pogłębianiu życia religijnego dorosłych, młodzieży i dzieci. W artykule podkreśliliśmy zwłaszcza znaczenie katechezy dorosłych, która przeżywa obecnie okres szybkiego odradzania się. W każdej parafii istnieje wiele możliwości rozwijania różnych rodzajów katechezy dorosłych. Zależnie od specyficznych warunków należy koncentrować się na tych sprawach, które są szczególnie ważne dla życia konkretnej wspólnoty parafialnej.

Ponieważ katecheza dzieci i młodzieży jest w Polsce nie tylko powszechnie praktykowana, ale także może wykazać się bogatymi wynikami, zwróciliśmy uwagę na niektóre aspekty katechezy dorosłych. Konkretnie warunki i możliwości dostarczają katechecie wciąż nowych okazji do tego, by poprzez nią wpływać także na formowanie wspólnoty parafialnej.

¹⁵ F. Weidmann, Religionsunterricht — am Schuler orientiert. Aufgabe und Prinzip des Religionsunterrichts, Donauworth 1978 s. 128 nn.